

Obiceiuri și tradiții legate de Sărbătoarea Bobotezei în sudul Olteniei

*Anca Ceașescu**

Boboteaza (Botezul Domnului) este una dintre cele mai importante sărbători creștine, celebrată, în fiecare an, pe data de 6 ianuarie. Această sărbătoare mai este cunoscută, în popor, și sub numele de Epifanie, Teofanie, Arătarea Domnului, Descoperirea Cuvântului Întrupat, deoarece în această zi Isus s-a arătat pentru prima dată în lume.

Începuturile sărbătorii datează încă din secolul al II-lea, fiind amintită la Sfântul Clement Alexandrinul, multă vreme sărbătorindu-se împreună cu Crăciunul, pe aceeași dată de 6 ianuarie. Două secole mai târziu, cele două evenimente au fost despărțite, pe 25 decembrie fiind celebrată Nașterea Domnului, iar pe 6 ianuarie, Botezul: „Comasarea celor două mari evenimente creștine într-o singură zi, logică din punctul de vedere al noii credințe, a devenit, cu timpul, sursă de neînțelegere și confuzie pentru credincioși. În această situație, teologii au găsit o soluție de compromis: au păstrat data de 6 ianuarie pentru Botezul Domnului Iisus și au devansat nașterea fizică cu două săptămâni, pe 25 decembrie, unde se celebra, pe atunci, moartea și nașterea zeului Iranian Mithra și a celui carpato-dunărean Crăciun”¹.

Boboteaza este sărbătoarea când, în fiecare an, Biserica Ortodoxă oficiază slujba de sfințire a apelor, ca reactualizare a celor petrecute în apa Iordanului, a momentului în care Mântuitorul a coborât în apele râului pentru a fi botezat de către Ioan Botezătorul. Prin cufundarea lui Isus în râu, apele acestuia, neavând ce să curețe, au fost ele însele purificate: „Intrarea lui Hristos în apa Iordanului este cu adevărat o coborâre în sânul creației decăzute. ... primind botezul în Iordan, nu El este cel purificat, «căci Dumnezeu n-are nevoie de a se curați» ... ci creația întreagă, cuprinsă în ape, se curățește de păcat”². Așadar, prin botezul Mântuitorului, apa din lumea creată devine „izvor al mântuirii”.

În ziua aceasta, imediat după botezul Domnului, la râul Iordan cerurile s-au deschis și s-a arătat, pentru prima dată, Sfânta Treime (Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt): „Și botezându-se Iisus, când a ieșit din apă, îndată cerurile s-au deschis și Duhul lui Dumnezeu s-a văzut pogorându-se peste El ca un porumbel, iar glasul Tatălui s-a

*Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: anceauescu@yahoo.com.

¹ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Ed. Academiei Române, 2005, p. 17.

² Ierodiamonul Gabriel, *Simbolismul apei în Teofanie*, a se vedea:

<http://www.crestinortodox.ro/sfintirea-casei/simbolismul-apei-teofanie-70092.html> (accesat la 24.11.2016).

auzit din ceruri zicând: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit, pe Acesta să-L ascultați»³.

Deși era fără de păcat, Hristos a venit la Iordan pentru a primi botezul de la Ioan. Isus i-a cerut acestuia să-l boteze nu pentru a se purifica pe Sine, ci pentru a îngropa, simbolic, omul vechi, aflat într-o stare decăzută, și pentru a începe, astfel, zidirea unui om nou, fără de păcate. El s-a botezat pentru mântuirea oamenilor, pentru a arăta fiecăruia dintre noi că are nevoie de pocăință, de o preschimbare a omului păcătos, de trecerea lui spre o nouă existență.

Botezul Domnului „este prefigurarea propriului nostru botez, instituirea și fundamentul său istoric”⁴. Omul, prin botez, după întreită afundare în apa sfințită de preot, în numele Sfintei Treimi, se naște din nou spiritual, dobândește iertarea de păcatul strămoșesc și de toate păcatele făcute până atunci: „... aici se produce într-adevăr, un lucru tainic, o minune: Dumnezeu, prin harul său șterge păcatul strămoșesc; pe cel botezat în numele Sfintei Treimi, îl naște de sus, din apă și din Duh (Ioan 3,5) dându-i puteri noi și îl face părtaș la viața divină. Ajuns la maturitate duhovnicească, cu aceste puteri poate să depășească condiția vieții obișnuite, poate să ajungă la stadiul vieții îngerești, să devină sfânt, casnic al lui Dumnezeu și asemenea cu El (Efes. 2, 19-20)”⁵.

În Oltenia, Boboteaza, sărbătoarea care încheie ciclul sărbătorilor de iarnă, adună numeroase obiceiuri și practici magice care au ca scop curățirea spațiului de spiritele malefice, practici de profilaxie, de divinație și, totodată, acte rituale menite să atragă belșugul în anul care tocmai a început.

În *Ajun*, pentru toți creștinii este momentul curățirii sufletești și al purificării. Preoții sfințesc casele gospodarilor prin stropirea cu apa sfințită în dimineața respectivă, după slujba de Liturghie: „În Ajunul Bobotezei merge preotul cu botezul prin sat. Acum pleacă mai înainte cu două, trei zile pentru a avea timp să ajungă la toată lumea. Intră în toate casele. Trebuie să săruți crucea, iar preotul te stropește cu busuiocul. Intră în fiecare cameră și stropește peste tot cu apă sfințită”⁶. În această zi, oamenii țin post negru. Se crede că aceia care postesc vor fi binecuvântați de Dumnezeu și vor avea parte de sănătate și noroc în acel an.

De asemenea, la fel ca în ajunul marilor sărbători, în această noapte cerurile se deschid, iar tinerele își pot cunoaște ursitul și norocul în căsătorie. Conform tradiției, fetele necăsătorite pun, seara, sub pernă, busuioc sfințit, „furat” din mănunchiul cu care preotul stropește casa. Se crede că ele îl vor vedea în vis pe cel predestinat: „Când vine preotul cu botezul, îi ceri să-ți dea un fir, două de busuioc. Fetele tinere îl pun sub perna pe care dorm, iar băiatul pe care îl visează noaptea,

³ Teodor Danalache, *Iordanul – apa în care a fost botezat Hristos*, a se vedea:

<http://www.crestinortodox.ro/religie/iordanul-in-care-fost-botezat-hristos-69744.html> (accesat la 24.11.2016).

⁴ Ierodiaconul Gabriel, *op. cit.*

⁵ Arhim. Ioachim Pârvulescu, *Sfânta taină a spovedaniei pe înțelesul tuturor*, Mănăstirea Lainici – Gorj, 2005, p. 16.

⁶ Inf. Peța Maria, 78 ani, Cetate, jud. Dolj, 2014.

acela îi va fi soț”⁷. Busuiocul se mai pune și la un pom sau în gard, așa cum se întâmplă la Oboga, jud. Olt: „În Ajunul Bobotezei se luau fire de busuioc și se așezau în gard. Dacă a doua zi, dimineața, firul era brumat se credea că fata se va căsători în anul respectiv”⁸.

Tot pentru căsătorie, în satele oltene întâlnim și alte practici divinatorii ale fetelor, precum *numărarea parilor*: „Fata număra, în noaptea din Ajunul Bobotezei, trei pari (stobori) din gardul împletit, de la grădina casei, la întâmplare, pe întunericul nopții. Al treilea par îl lega cu fir roșu. A doua zi fata se ducea să vadă cum arată parul legat. Dacă parul era drept și necojit, soarta îi dădea un băiat bogat și frumos. Necojit dar strâmb însemna băiat bogat dar urât. Dacă era cojit și strâmb băiatul va fi sărac și urât”⁹ sau *lovirea vitelor*: „La Anul Nou, la Bobotează, fata intra în grajd și dădea cu piciorul într-o vacă spunând: «Hăi acu, hăi la alt an». După cât de repede se ridica vaca, după atâția ani se mărita”¹⁰. De asemenea, dacă doresc să știe numele celui care le va fi soț, fetele „ies seara cu o mătură în mână în pragul casei, spre a vrăji. Cel dintâi nume de bărbat, care îl aud pe linie, înseamnă că viitorul soț, așa se va numi”¹¹.

În ziua de Bobotează, un loc important îl ocupă ritul creștin de **sfințire a apei**. Biserica Ortodoxă săvârșește acest act religios nu doar pentru a rememora botezul Mântuitorului în Iordan, dar și pentru „a sfinți și a binecuvânta efectiv întreaga fire, revărsând asupra ei deplinătatea harului lui Hristos «prin mijlocirea acestei ape sfințite»”¹². Locul de desfășurare a slujbei se alege, de obicei, într-un spațiu mai larg, în curtea bisericii sau în afara acesteia, la o fântână din sat, lângă un râu sau lângă un izvor. Pentru acest eveniment, se aduc vase mari din lemn care se umplu cu apă, urmând ca preotul să officieze ceremonialul religios, la care participă întreaga comunitate.

După sfințirea apei, credincioșii sunt binecuvântați de către preot, prin stropirea lor cu apă sfințită și sunt invitați să bea din aceasta. Oamenii iau aghiasmă acasă în vase special pregătite și stropesc cu ea gospodăriile.

Așadar, la Bobotează, apa devine elementul central al sărbătorii. Despre apa sfințită în această zi, numită Agheasma Mare, se spun următoarele: „Aghiasma, apa sfințită prin slujba bisericească, se face când preotul cheamă asupra ei puterea Duhului Sfânt, pentru ca ea să aibă puterea de a sfinți viața oamenilor și a naturii înconjurătoare, pentru ca ele să capete binecuvântarea Domnului. Apa este simbolul curățirii sufletești, a promovării și a sfințirii vieții. La Botezul Domnului, se face aghiasma mare; aceasta se ia înainte de anafora; se dă și celor ce sunt opriți

⁷ Inf. Tonciu Maria, 87 ani, Maglavit, jud. Dolj, 2014.

⁸ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. I, *Oltenia* (ed. îngrijită de Ofelia Văduva și Ofelia Pleșca), București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 262.

⁹ *Ibidem*, p. 261.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Charles Laugier, *Sănătatea în Dolj*, Craiova, 1910, p. 104.

¹² Ierodiaconul Gabriel, *op. cit.*

de la Împărtășanie, ca întărire spre nădejdea pocăinței, a mângâierii și îndreptării lor pentru viitor (Constituțiile Apostolice VIII, 29)"¹³.

Preoții spun că această apă are o putere sfințitoare foarte mare. O parte din ea se păstrează în Biserică, de regulă în Sfântul Altar, fiind folosită de preot la numeroase rugăciuni, iar o altă parte este luată acasă de membrii comunității.

Agheasma Mare nu se alterează niciodată, datorită prezenței în ea a harului lui Dumnezeu. Este apa care se păstrează proaspătă și curată mult timp, apa care are proprietăți miraculoase și tămăduitoare, apa care curăță de tot felul de păcate, este apa care ajută în caz de suferință. Ea se păstrează la loc curat, de regulă lângă icoană. Conform obiceiului, fiecare creștin trebuie să consume din agheasmă timp de opt zile, începând cu Ajunul Bobotezei, până la încheierea praznicului, pe 13 ianuarie, iar după aceea doar în zilele de post și de ajunare sau în zilele de sărbători mari. Întotdeauna, agheasma se consumă dimineața, înainte de a mânca.

Prin sfințirea ei, apa capătă valențe magice, iar acestea se transmit asupra întregii comunități, alungând spiritele rele și protejând. De aceea, există obiceiul de a stropi cu Agheasmă Mare casa, curtea, grajdurile animalelor, ogoarele și livezile: „oamenii stropesc cu aghiasmă casele, vitele, viile, câmpul”, stropesc „cu aghiasmă de la Bobotează toată averea mișcătoare și nemișcătoare”¹⁴. Totodată, bătrânii spun că aceasta este bună și în descântecelor pentru deochi sau în dezlegarea de farmece¹⁵.

În unele localități din județul Dolj, situate pe malul Dunării, cum ar fi Calafat și Cetate, se păstrează obiceiul ca preotul să *arunce crucea în apă*. După încheierea slujbei din dimineața Bobotezei, preotul împreună cu credincioșii pornesc, în procesiune, către Dunăre. Obiceiul se păstrează din vechime, când crucea era cioplită din gheața care se forma la suprafața fluviului sau a lacurilor, spre deosebire de ultimii ani, când aceasta este confecționată din lemn. Preotul aruncă crucea în apă, iar mai mulți tineri înoată pentru a o aduce la mal. Cel care reușește va primi binecuvântarea preotului, dar și o recompensă în bani. Despre acesta se spune că va avea noroc tot anul.

În Calendarul popular, Sărbătoarea Botezului Domnului cuprinde, pentru arealul oltenesc, elemente specifice sărbătorilor de Crăciun și Anul Nou. Astfel, în unele locuri, se colindă, se fac farmece și vrăji, se descântă. Totodată, în aceste zile, se fac previziuni ale timpului și rodului în noul an. Se spune că dacă la Bobotează vremea este frumoasă, iarna este lungă, iar dacă ninge și este frig, va urma un an bogat¹⁶. Conform spuselor populare, pomii încărcăți cu chiciură sunt semn de belșug.

¹³ Teodor Danalache, *Agheasma, apa sfințită*, a se vedea:

<http://www.crestinortodox.ro/sarbatori/botezul-domnului-boboteaza/aghiasma-sfintita-128165.html> (accesat la 24.11. 2016).

¹⁴ Adrian Fochi, *Datini și erezuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, Ed. Minerva, 1976, p. 147.

¹⁵ Inf. Brânzan Maria, 85 ani, Cetate, jud. Dolj, 2014.

¹⁶ *Ibidem*.

Tradiția mai spune că la Bobotează și în următoarele opt zile, până la sfârșitul praznicului, nu se spală rufe, deoarece se crede că în această zi toate apele sunt afințite. De asemenea, acum nu se dă nimic cu împrumut, pentru a nu da sporul din gospodărie.

Un obicei de un interes deosebit, întâlnit în așezările din sudul Olteniei și practicat în noaptea dintre Bobotează și Sf. Ioan, este *păzitul fântânilor*. Acesta presupune un întreg ritual, desfășurat după reguli tradiționale, dar este, în același timp, și un bun moment de petrecere pentru tineri. Fântânile de pe ulițele satului erau împodobite cu brad, frunze, coceni de porumb, stuf (acolo unde existau bălți), hârtie colorată, chilimuri, așternuturi. Erau păzite toată noaptea, crezându-se că astfel vor fi împiedicate duhurile rele să „spurce” apa.

Dimineața, apa din fântână trebuia să fie curată ca „lacrima”. Acum, tinerii care au păzit fântâna se împărțeau în grupuri, umpleau gălețele cu apă și mergeau pe ulițele satului cu *Iordănitul* – un alt obicei specific zonei. Ei se opresc la fiecare casă și, cu un mănunchi de busuioc stropesc fiecare persoană din familie și-i adresează urări cu caracter augural: „Să fiți sănătoși! / Să aveți un an bogat! / La mulți ani!”.

Cele mai multe dintre aceste obiceiuri de Bobotează se mai păstrează și astăzi în sudul Olteniei, cum sunt, spre exemplu, mersul preotului cu botezul în Ajunul Bobotezei, sfințirea apei, botezarea credincioșilor, aruncarea crucii în Dunăre, iordănitul. Păzitul fântânii, însă, s-a menținut până aproape de zilele noastre, dar semnificațiile inițiale ale obiceiului s-au pierdut demult, rămânând evident caracterul distractiv.

Résumé

Théophanie (Épiphanie) est l'une des plus importantes fêtes chrétiennes, célébrée chaque année le 6 Janvier. Epiphany, chaque année, l'Eglise Orthodoxe officiait la consécration des eaux, qui mettent à jour des événements en Jordanie, au moment où Jésus est descendu dans la rivière pour recevoir le baptême de Jean Botezătoru.

Dans le Calendrier populaire, l'Epiphany comprend des éléments spécifiques à Noël et Nouvel An: local, à carol, connaître le destin, ils font des charmes et les sorts. Aussi, maintenant, sont des prévisions du temps et de récolte dans la nouvelle année.

Mots-clés: Épiphanie, une fête chrétienne, les traditions, les coutumes, les rituels.